

govore o nepostojanju dovoljne i konstantne brige za njihovu ispravnost. Iako su postojali propisi koji su određivali kvalitet i postupanje sa životnim namirnicama, usled njihovog nepoštovanja česti su izveštaji o propadanju, slabom kvalitetu i uništavanju (bacanju) hrane.

Izvori si ukazivali na pozitivne promene u ishrani stanovnika Beograda posle rata. Ovo razdoblje predstavljalo je odlučujući iskorak iz vremena straha od gladi i neizvesnosti. Već je 1959. godina smatrana za prvu posleratnu godinu u kojoj grad nije imao teškoća u snabdevanju svojih stanovnika hranom, pa je ta godina smatrana za najbolju posleratnu godinu u tom periodu.

Autor je u knjizi još priložio zaključak, spisak pregledanih izvora, korišćene literature, registar privrednih organizacija i prilog.

U strukturu knjige uneti su brojni neobjavljeni izvori prikupljeni u Arhivu Srbije i Crne Gore, Arhivu Srbije - Železnik i Istorijskom arhivu Beograda ukupno dvadeset fondova. Priložen je spisak objavljenih izvora koji su korišćeni u radu, kao i spisak štampe i periodike.

U prilogu se nalazi i osam fotografija koje na živopisan način zasvodnjuju temu ove knjige.

Ovom knjigom autor je učinio prvi veliki korak u svojoj naučnoj karijeri i proširio jednu interesantnu tematsku oblast u srpskoj istoriografiji.

Dušan BAJAGIĆ

*Moderna srpska država 1804-2004, hronologija,
Istorijski arhiv grada Beograda, Beograd, 2004, str. 536.*

U izdanju Istorijskog arhiva Beograda u Beogradu je 2004. godine objavljena hronologija moderne srpske države koja sadrži najvažnije događaje iz oblasti političkog, kulturnog, ekonomskog i društvenog života srpske države u poslednja dva veka, ali i poneki događaj iz svetske istorije, čime je srpska istorija stavljena u širi kontekst. Knjiga sadrži više od pet stotina strana i po svojoj tehničkoj opremljenosti predstavlja jednu od najluksuznije štampanih knjiga u istoriji Srba i Srbije. Nastala je radom trideset petoro stručnjaka iz oblasti različitih nauka (iz Istorijskog arhiva Beograda, sa Filozofskog, Filološkog i Pravnog fakulteta u Beogradu, Filozofskog fakulteta iz Novog Sada, sa Instituta za noviju istoriju Srbije, Instituta za savremenu istoriju i Istorijskog instituta iz Beograda, iz Narodne biblioteke Srbije itd.) Otvaraju je uvodne reči redakcije i prof. dr Andreja Mitrovića, a završava registar (515-534. strana). Iz uvodnog teksta redakcije vidi se njena želja da opravda izlaženje jedne ovakve knjige i njenu neophodnost u srpskoj istoriografiji („u razvijenim istoriografijama one su deo opšte kulture, priručnik stručnjacima, studentima i đacima, nezaobilazne za širenje znanja o prošlosti”), kao i da ukaže čitaocima na sve prepreke koje su stajale na putu izrade ovog dela. Značaj hronologija vidi se i iz teksta Andreja Mitrovića koji je definisao hronologiju kao vrstu teksta koja je „kulturna pojava hiljadugodišnjeg trajanja”, koja sadrži „svest o vremenu kao toku i o različitim vremenima”. Andrej Mitrović upozna je čitaoce i sa funkcijom hronologija u različitim istorijskim vremenima, epohama, civilizacijama, ali i sa vrstama hronologija.

Pred čitaocem hronologije nižu se događaji iz istorije srpske države u poslednja dva veka. Hronologiju otvara seča knezova februara 1804, a završava podatak iz 31. decembra 2003. da je u Narodnom muzeju u Beogradu zatvorena stalna postavka u centralnoj zgradi zbog katastrofalnih uslova. Ispred svakog događaja nalazi se znak koji odmah sugerše da li navedeni događaj pripada oblasti politike, kulture, ekonomije ili istoriji društva. Zahvaljujući toj pomoći lako se može uočiti da su u prvim godinama moderne srpske države dominirali politički događaji. Kako je vreme odmicalo, a država dobijala svoje priznanje i razvijala unutrašnju organizaciju, tako su sve učestaliji događaji iz drugih oblasti života. Otuda ova hronologija predstavlja dobar indikator koji jasno pokazuje kada su u istoriji Srba i Srbije bile mirne godine, godine izgradnje kulturnih institucija, pokušaja organizovanja države, primanja kulturnih uticaja spolja, a kada su nastupale godine ratova, unutrašnjih političkih lomova i kriza, diplomatskih pregovora i inicijativa. Slobodno se može reći da je u godinama na čijim stranicama u hronologiji dominira znak za političke događaje Srbija bila u centru ili blizu centra svetske politike, da je vodila ratove, borila se da stekne ili očuva nezavisnost i međunarodno priznanje, živela u neizvesnosti od sutrašnjeg dana, doživljavala agresije, demografske slomove, trpela katastrofe, razaranja i pogrome. Tako, od 57 izabranih događaja iz srpske istorije 1804. godine, samo njih 4 ne pripadaju političkoj istoriji. Suprotno tome, od 47 događaja iz 1840. i 1841. godine, političkoj istoriji pripada samo 10. Upadljivo je i to da su događaji koji su obeležili devedesete godine dvadesetog veka znatno detaljnije preneti nego što je slučaj sa ostalim decenijama istorije moderne srpske države. To se svakako može objasniti značajem ove decenije, njenom vremenskom bliskošću, ali i nedovoljnom istraženošću nekih ranijih perioda srpske istorije. Tako je broj događaja iz devedesetih po nekoliko puta veći čak i od vremenski bliskih osamdesetih godina, što je lako razumeti s obzirom na dinamičnost i dramatičnost poslednje decenije prošlog veka u istoriji Srbije.

Hronologija moderne srpske države daje celovitu sliku događaja koji su obeležili poslednja dva veka srpske istorije. Neki od njih su naučnoj, a i široj javnosti već dobro poznati, ali su sada sabrani na jednom mestu, što im daje kontinuitet, preglednost, vremenski okvir i kontekst. Drugi su manje poznati ili su možda do sada ostali i nepoznati, pa je njihovo iznošenje pred javnost utoliko značajnije. Podsećanje na neke događaje dobro je i zbog potrebe da se ne izgube iz kolektivnog pamćenja, a neke druge zbog njihovog velikog značaja i doprinosa srpskoj istoriji, a treće zbog pouka koje iz njih treba izvući, a sve iz uverenja da narod bez prošlosti, te svesti i znanja o svojoj prošlosti, ne može očekivati ni da ima budućnost. Tako nas „Moderna srpska država” potseća na neke događaje koji su od izuzetne važnosti za srpsku istoriju, kao što je osnivanje Velike škole (preteče Univerziteta) 1808, ili oslobađanje seljaka spahijskih obaveza 1830. Nalazimo i događaje koji su uglavnom bili malo poznati, a koji svedoče o nastojanjima naših predaka da život u Srbiji izgrade po uzoru na civilizovan svet, kao što su naredba kneza Miloša da se posle bitke na Ljubiću zbrinu i turski ranjenici (uz opasku da je neutralnost sanitetskog kadra i lečenje neprijateljskih ranjenika regulisala tek Ženevska konvencija iz 1864), ili prve zabeležene konjske trke u Srbiji (održane u Čačku 1822). Saznajemo i da je Šabac prvu apoteku i bolnicu dobio 1826. godine, dok je Beograd prvu apoteku dobio četiri godine kasnije, da je prvi srpski orkestar osnovan u Kragujevcu 1831, da dostavljanje obaveznog primerka knjiga Narodnoj biblioteci datira od naredbe kneza Miloša iz 1832, da je prvi bal u Srbiji održan u Kragujevcu 1834. (četiri godine pre Beograda), a da je godinu dana kasnije u istom gradu počeo sa radom teatar pod

vodstvom Joakima Vujića. Podatak da je pušenje na javnim mestima u Beogradu zabranjeno 1841. govori o procesu modernizacije društva i glavnog grada, ali i o neozbiljnosti jednog društva koje više od vek i po kasnije još uvek nije u stanju da sprovede u delo to elementarno civilizacijsko dostignuće. Beograd je dobio Kapetan Mišino zdanje 1863, Srbija prvu banku 1869, Vojni Muzej osnovan je 1878, prva opera izvedena 1894; knjižara Gece Kona osnovana je 1901, a prvi broj lista Politika izašao je 1904. Kao retko kada na istom mestu našle su se godine koje obeležavaju važne datume u istoriji vladara, dinastija, ratova, političara, političkih stranaka, sa godinama u kojima su Nušić, Vuk Karadžić, Zmaj, Bogdan Popović, Stevan Sremac, Ivo Andrić, Miloš Crnjanski objavljivali svoje radove, kompozitori komponovali svoje kompozicije, slikari slikali danas svima poznata dela. Čitanje hronologije navodi na zaključak da je prvih decenija XIX veka značaj gradova u unutrašnjosti Srbije bio mnogo veći nego danas i da su mnogi važni procesi iz društvenog, kulturnog i ekonomskog života Srbije začeti van Beograda, te da je početak ove dvovekovne novije srpske istorije započet buđenjem života u gradskim sredinama, dok je kraj obeležen odumiranjem ili potpunom stagnacijom provincijskih gradova. Na razmišljanje teraju i podaci po kojima je Beograd 1847. imao 13724 stanovnika, 1874. godine 27600, 1931. godine 238775 ili podaci po kojima je udeo poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu Jugoslavije iznosio 76,4 odsto 1931, a 17,9 odsto 1991. godine.

Osim događaja i njihovog opisa, o dva veka srpske države upečatljivo govore i ilustracije i fotografije donete na stranicama knjige. O vremenima koje su simbolizovale govore fotografije znamenitih ličnosti Srbije (vladara, političara, književnika, naučnika itd.), Topolivnice u Kragujevcu, Sretenjskog ustava, Hatišerifa, bombardovanja Beograda, ubistva i sahrane Kralja Aleksandra I Karađorđevića, sokolskih parada, logoraša sa Sajmišta, nemačkih ratnih plakata, udarnika na Banjici, prvomajskih parada, analfabetskih tečajeva, smotri kulturno-umetničkih društava, Josipa Broza prilikom susreta sa svetskim državicima, zgrada SIV-a, palate „Beograđanke”, sportskih događaja, scena iz pozorišnih predstava i filmova, voza „Bratstvo-jedinstvo”, odlaska slovenačke delegacije sa 14. kongresa SKJ, demonstracija 9. marta, napada na tenkistu JNA u Splitu, novčanica iz vremena hiperinflacije, bombardovanja, 5. oktobra, sahrane predsednika vlade Zorana Đinđića, itd. Ispred očiju čitaoca prolaze slike koje simbolizuju i predstavljaju različite društvene sisteme, dinastije i vlade, sokole, pionire i udarnike, gospodu i drugove, kneževske, kraljevske i socijalističke ustave, monarhističke i republikanske državne simbole, arhitekturu prve polovine XIX i druge polovine XX veka. Stotine i stotine ilustracija verno prate i oživljavaju događaje koji su za nama, ali je možda trebalo posvetiti malo više pažnje razmeštaju fotografija, pa bi tako bilo bolje da fotografija koja prikazuje bombardovanjem porušenu zgradu DSNO (strana 323) ide uz 1999, a ne uz 1963. godinu, kao što bi bilo bolje da je fotografija sa proslave desetogodišnjice osvajanja titule šampiona Evrope košarkaša „Partizana” (strana 431) išla uz 2002, a ne uz 1992. kada je ta titula osvojena, ako se već nije mogla naći adekvatna fotografija iz 1992.

Nema sumnje da je dosadašnjoj srpskoj historiografiji nedostajala jedna hronologija najvažnijih događaja iz srpske istorije. Objavljivanjem knjige Moderna srpska država 1804-2004, hronologija ta praznina je popunjena bar za poslednja dva veka. Uostalom, historiografija koja nema celovito napisanu istoriju svog naroda i države teško može imati kompletnu hronologiju. Zato je Moderna srpska država krupan korak napred. Obimnost posla, činjenica da mnoga polja srpske novovekovne istorije nisu naučno istražena i da u pisanje hronologije nisu bili uključeni svi najvažniji naučnici koji

proučavaju nacionalnu istoriju od obnove srpske državnosti, ali i kratak rok u kom je posao morao biti završen, kako bi poklapanjem sa proslavom dva veka obnove srpske državnosti ojačao svoju društvenu funkciju, verovatno su razlozi zbog kojih je poneki bitan događaj i ispušten, ali to nikako ne umanjuje vrednost ovog poduhvata. Uostalom sami autori su, s pravom, istakli nužnost selektivnosti pri pisanju ovakvih dela. Bilo kako bilo, ostaje činjenica da će onima koji budu držali u rukama ovu knjigu biti znatno olakšan posao praćenja novovekovne srpske istorije, kao i kontinuiranog i celovitog razmišljanja o njoj.

Mr Slobodan SELINIĆ

Drago Roksandić (ur.), *Uvod u komparativnu historiju*,
Biblioteka Dialogica europea, Golden marketing – Tehnička knjiga,
Zagreb 2004, str. 303

Knjiga *Uvod u komparativnu historiju*, koju je priredio dr Drago Roksandić, profesor na Sveučilištu u Zagrebu, zajedno sa njegovom uvodnom studijom Komparativna historija: izazovi i mogućnosti, predstavlja značajan rezultat savremene hrvatske istoriografije. Ali, budući da su sve nacionalne istoriografije u bivšoj Jugoslaviji karakterisale zakašnjenja za rezultatima istoriografije u svetu, knjiga Draža Roksandića zaslužuje pažnju svake od tih istoriografija. Uostalom, u nadi da će naučne veze između istoričara država koje su nasledile bivšu SFRJ i nalazi se razlog da pažnji profesionalne javnosti u Srbiji ne izmakne Roksandićeve knjige.

Nema sumnje da je *Uvod u komparativnu historiju* rezultat izuzetnog individualnog pregnuća koje i podrazumeva svaka inovacija. Istovremeno, pojava Roksandićeve knjige na tragu je onih različitosti koje su strujale na prostoru bivše jugoslovenske države. Istoričara određuje više okolnosti: način formiranja, predmet istraživanja, istorijsko vreme u kome stvara.

Element upoređivanja sadržan je i u profesionalnom formiranju i u profesionalnom formiranju i u profesionalnom radu Draža Roksandića. On se školovao na univerzitetima u Beogradu, Zagrebu i Parizu. Njegov naučno pedagoški rad vezan je za više univerziteta: u Beogradu i Zagrebu, na Srednjoevropskom univerzitetu u Budimpešti. To je, uz predavanja na prestižnim američkim i evropskim univerzitetima i učešće u dugoročnim međunarodnim istraživačkim projektima, bilo presudno za Roksandićeve posvećenost komparativnoj istoriji.

Osim načina profesionalnog formiranja i rada, na pomenutu Roksandićeve posvećenost komparativistici uticala je i središnja tema njegovih istraživanja: sistemi vojnih krajina i prostorno i vremenski zahtevaju komparativno proučavanje.

Najzad, višestruki učinci globalizacijskih procesa nisu ni istoriografiju ostavili po strani. Iako je komparativna istoriografija starija od globalizacije, barem u savremenom značenju, ona je evidentno intenzivirala komparativistiku.

Drago Roksandić je, razume se, izostavio svoju egohistoriju. Prvo, *ishod*, ono što mnogi komparativisti smatraju bitnim u komparativistici, to jest knjiga. *Uvod u komparativnu historiju*, ne bi bio moguć bez opisanog načina Roksandićevog formiranja i rada, koji su *contradictio in adjecto* parohijalnosti.

Drugo, u ovoj *egohistoriji* sadržano je iskustvo koje treba da bude poznato naročito istoričarima u formativnim godinama. Važno je već na početku imati u vidu ono